Mitja SKITEK

REVIZORJEVI POSTOPKI PRI PREPREČEVANJU PRANJA DENARJA

SLOVENSKI INŠTITUT za REVIZIJO

Radenci, 11. do 13. september 2002

UVOD

Slovenija, čeprav majhna in v evropskem oziroma svetovnem merilu gospodarsko in finančno nepomembna država, nikakor ne more biti in tudi ni imuna na probleme, povezane s pranjem denarja. Prav to namreč pralci denarja najbolj izkoriščajo, saj naj bi bila s tem dejstvom povezana tudi nepripravljenost državnih institucij ali organov pregona oziroma slabo poznavanje značilnosti in metod pranja denarja na strani finančnih oziroma kreditnih institucij.

V obdobju po osamosvojitvi Slovenije, ko se je na novo postavljala njena zakonodaja, je bil sprejet prvi zakon o preprečevanju pranja denarja (1994). Prav tako je bil tega leta ustanovljen Urad Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja (odslej Urad). S tem smo pokazali, da tudi na tem področju mislimo resno, ter tako skupaj z Evropsko skupnostjo (EU) vstopili v organiziran boj proti pranju denarja.

V EU so kmalu spoznali, da je način preprečevanja pranja denarja zastavljen preozko in zato ni dovolj učinkovit, saj so metode, ki se jih poslužujejo pralci denarja, preveč raznolike. Predlagana je bila sprememba smernice, v kateri so svoje mesto dobili tudi revizorji, notarji, računovodje, davčni svetovalci in podobni poklici, skratka tisti, ki kakorkoli nastopajo kot svetovalci gospodarskih družb in so tako posredno ali neposredno seznanjeni z marsikaterimi njihovimi aktivnostmi. Seveda je tem spremembam morala slediti tudi slovenska zakonodaja.

Zato je namen naslednjega prispevka predvsem osredotočiti se na problem združitve pravil revidiranja, ki veljajo v Sloveniji in določb zakona o preprečevanju pranja denarja (Uradni list RS, št. 79/2001 z dopolnitvami in spremembami; odslej ZPPDen), ki v kar nekaj primerih silijo revizorja k odstopanju od prej omenjenih pravil oziroma njihovemu prilagajanju. Kot bo predstavljeno v nadaljevanju, se revizorjem pri izvajanju ZPPDen največ vprašanj odpira ravno v zvezi z varovanjem zaupnosti podatkov, in sicer na eni strani v skladu z ZPPDen in na drugi strani v skladu z ZRev-1 ter iz tega izhajajoče dileme pri uresničevanju glavnega namena revidiranja, to je izdajanja revizorjevega poročila.

Prikazane bodo posebnosti posamezne faze revidiranja in izvajanja revizijskih postopkov predvsem pri revidiranju tistih gospodarskih družb, ki jim ZPPDen posveča posebno pozornost oziroma jim nalaga konkretne naloge v funkciji preprečevanja pranja denarja. Čeprav iz teksta prvega odstavka 28. člena ZPPDen[1] ne izhaja, da bi moral revizor svoje revizijske postopke posebej prilagajati in usmerjati k odkrivanju kaznivih dejanj[2] pranja denarja, pa bomo iz podrobnejšega prikaza zakonodaje in Mednarodnih standardov revidiranja ugotovili, da bo pri revidiranju vseeno potrebno vložiti nekaj dodatnega napora.

---

[1] "*Če revizijska družba, samostojni revizor ali pravna oziroma fizična oseba, ki opravlja računovodske storitve ali storitve davčnega svetovanja, pri svojem delu ugotovi, da so v zvezi s transakcijo ali določeno osebo podani razlogi za sum pranja denarja, mora to pisno sporočiti uradu…*"

[2] V 7. členu Kazenskega zakonika RS je kaznivo dejanje opredeljeno kot *protipravno dejanje, ki ga zakon zaradi njegove nevarnosti določa kot kaznivo dejanje in hkrati določa njegove znake in kazen zanj.*

OPREDELITEV IN ZNAČILNOSTI PRANJA DENARJA

Dolgo časa se je pojem pranja denarja najbolj povezoval s trgovino z mamili in terorizmom. Akterji so morali na ta način pridobljeni denar legalizirati, ga spraviti v obtok oziroma ga narediti "uporabnega". Pri tem so se posluževali različnih metod, predvsem pa so s pridom izkoriščali mednarodni finančni sistem in njegove institucije.

Prva, ki je pojem pranja denarja razširila na vsa kazniva dejanja, je bila tako imenovana Dunajska konvencija, ki je bila sprejeta 19. decembra 1988, njen uradni naziv pa je United nations Convention Against Illicit Traffic in narcotic Drugs and Psychotropic substances. Na novo je bil opredeljen pojem "criminal activity", ki ni bil več vezan samo na trgovino z mamili in ki je v svojem smislu najbližje našemu izrazu *predhodno kaznivo dejanje*.

Pomanjkanje aktivnosti na področju preprečevanja pranja denarja je države članice EU privedlo do spoznanja, da bodo ugled in stabilnost finančnega sistema v EU obdržali samo v primeru, da se bodo sistematično lotili organiziranega boja proti pranju denarja. Pri tem so največkrat uporabljene finančne ali kreditne inštitucije, preko katerih potekajo poti legalizacije umazanega denarja, s tem pa zgubljajo zaupanje in ugled pri tistih, katerim so v prvi meri namenjene.

Zakaj področje pranja denarja ni prepuščeno v ureditev posamezni državi članici? Glavni razlog je v tem, da je pranje denarja mednarodna aktivnost, ki poteka preko različnih držav, saj je le tako mogoče učinkovito zabrisati sled, kajti pristojnosti preiskovanja posamezne države veljajo samo na njenem ozemlju. Zato je bilo neizbežno, da so se tega problema lotili na nivoju EU, saj bi razlike v nacionalnih zakonodajah lahko zmanjšale učinkovitost boja, prav tako pa so z direktivo predpisale obvezno mednarodno sodelovanje držav članic.

Tako je bila 10. junija 1991 sprejeta Direktiva sveta Evropske skupnosti številka 91/308/EEC, v kateri je pranje denarja opredeljeno kot:

- zamenjava ali prenos lastnine, če vemo, da je taka lastnina pridobljena s kaznivim dejanjem ali s sodelovanjem pri takem dejanju z namenom, da bi se zatajil ali prikril nezakonit izvor lastnine ali s pomočjo katerikoli osebe, ki je vpletena v tako dejavnost, da se izogne pravnim posledicam svojega dejanja,
- utajitev ali prikrivanje resnične narave, izvora, lokacije, razporeditve, razvoja, resničnega stanja stvari glede na lastništvo imetja, če vemo, da je taka lastnina pridobljena s kaznivim dejanjem ali s sodelovanjem pri takem dejanju,
- pridobitev, lastništvo ali uporaba imetja, če vemo, da je bilo, v času prejema, tako imetje pridobljeno s kaznivim dejanjem ali s sodelovanjem pri takem dejanju,
- sodelovanje, priključitev, poskus delovanja in pomoči, spodbujanje, olajševanje in svetovanje pri katerikoli od omenjenih dejavnosti v zgornjih odstavkih.

Vedenje, načrt ali namen so potrebni elementi v zgoraj omenjenih dejanjih, ki jih lahko sklepamo iz objektivnega dejanskega stanja. Kot pranje denarja se smatra vsako prikrivanje izvora premoženja, ki je bilo pridobljeno s kaznivim dejanjem, ne glede na to, v kateri državi je bilo tako kaznivo dejanje storjeno.

V mednarodnem merilu je izredno pomembna in vplivna tudi organizacija *Financial Action Task Forces on Money Laundering* (FATF), ki deluje v okviru OECD in katere

naloga je oblikovanje in promoviranje metod boja proti pranju denarja. Njihov cilj je onemogočati prikrivanje izvora premoženja, ki je pridobljeno s kaznivimi dejanji. Organizacija združuje že 29 članic in jih spodbuja k poenotenju zakonodaje, ki ureja boj proti pranju denarja. Poleg tega je izdala pomemben dokument The Forty Recommendations, to je zbirka priporočil, ki naj bi jih države upoštevale pri pripravi zakonodaje s področja preprečevanja pranja denarja.

Slovenski pravni akt, ki opredeljuje pranje denarja kot kaznivo dejanje, je Kazenski zakonik Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 63/1994; odslej KZRS). 252. člen določa, da se pranja denarja *obtoži osebo, ki v bančnem, finančnem ali drugem gospodarskem poslovanju denarne zneske ali premoženje velike vrednosti, za katero ve, da je bilo pridobljeno z organizirano trgovino z mamili, z nedovoljenim prometom z orožjem ali s kakšno drugo prepovedano dejavnostjo sprejme, zamenja, razpeča ali na drug način s pranjem denarja prikrije njegov pravi izvor*. Zagrožena kazen za storjeno kaznivo dejanje je do pet let zapora. Prav tako pa se z zaporom do dveh let kaznuje tudi oseba, ki stori prej omenjeno dejanje, pa bi moral in mogel vedeti, da je bil denar ali premoženje pridobljeno s prepovedano dejavnostjo.

Opredelitev pranja denarja pa vsebuje tudi ZPPDen, kljub temu, da je to zakon, ki ureja predvsem dolžnosti oseb v boju proti tovrstnim dejanjem in sankcije predvideva le za opustitev dejanj, ki se po njem zahtevajo od oseb. Pranje denarja določa kot *prikrivanje izvora denarja ali premoženja, pridobljenega s kaznivim dejanjem in sicer kot:*

1. *zamenjavo ali kakršenkoli prenos denarja ali premoženja, ki izvira iz kaznivega dejanja,*
2. *pridobitev, posest ali uporabo denarja ali premoženja, ki izvira iz kaznivega dejanja,*
3. *prikrivanje prave narave, izvora, nahajanja, gibanja,*
4. *razpolaganja, lastništva, ali pravic v zvezi z denarjem ali premoženjem, ki izvira iz kaznivega dejanja,*
5. *prikrivanje nezakonito pridobljenega družbenega premoženja in družbenega kapitala pri lastninskem preoblikovanju podjetij.*

Če pogledamo prikazane definicije pranja denarja lahko ugotovimo, da je vsem skupno to, da kot značilnost pranja denarja poudarjajo prikrivanje izvora premoženja, pridobljenega s kaznivim dejanjem. Pomembno pri tem je poudariti, da mora biti izvor premoženja v storjenem kaznivem dejanju (le ta so opredeljena v Kazenskem zakoniku Republike Slovenije) in ne na kakšen drug način. Prikrivanje izvora premoženja, pridobljenega na kakršen koli drug način ne moremo smatrati za storjeno kaznivo dejanje pranja denarja.

UPORABA MEDNARODNIH STANDARDOV REVIDIRANJA

ZRev-1 daje Mednarodnim standardom revidiranja zakonsko veljavo, revizorju pa dolžnost njihove uporabe. Ali je mogoče MSR uporabljati neposredno pri pranju denarja? Glede na to, da je pranje denarja v Kazenskem zakoniku Republike Slovenije opredeljeno kot kaznivo dejanje, ter da nam le-ta postreže tudi z njegovim opisom, na podlagi katerega lahko točno vemo kdaj se nekdo ukvarja s pranjem

denarja, se vsaka taka kršitev, na katero naleti revizor, obravnava v skladu z MSR 250 - *Spoštovanje zakonov in drugih predpisov pri reviziji računovodskih izkazov*. Le-ta ga že na samem začetku opozarja na možnost kršitev zakonov s strani naročnika in na njihove posledice na njegove računovodske izkaze oziroma bodoče poslovanje, in sicer navaja: *"Da bi revizor načrtoval revizijo, mora v splošnem spoznati zakone in druge predpise, kolikor se nanašajo na podjetje in panogo, ter spoznati, kako se podjetje obnaša v tem okviru."* V skladu s tem bi si moral revizor že pri načrtovanju revizije napraviti seznam zakonodaje, ki je z vidika naročnikovega poslovanja pomembna (predvsem tista, ki naročniku omogoča opravljanje dejavnosti) ter proučiti, kakšne so možne posledice njene kršitve. To pomeni, da MSR 250 zahteva tudi poznavanje Kazenskega zakonika in sicer v tistih delih, v katerih se nanaša na poslovanje gospodarskih družb (pranje denarja, korupcija, …) ter ZPPDen, ki organizacijam, navedenim v 2. členu, nalaga posebne dolžnosti, in katerih opustitev pomeni hudo kršitev zakona.

Na drugi strani MSR 240 - *Prevare in napake*, daje revizorju napotke v zvezi z ukrepanjem v primeru zaznanih prevar ali napak v računovodskih izkazih naročnika. Prevladuje sicer mnenje, da pranje denarja ne moremo enačiti s prevarami, saj nima neposrednih učinkov na računovodske izkaze, kajti osnovni namen teh dejanj je predvsem na hiter in neopazen način premoženje oddaljiti od njegovega vira, zato so podjetja uporabljena predvsem kot kanali za pretakanje premoženja, pridobljenega s kaznivim dejanjem, ne pa z namenom prisvajanja njihovih sredstev, kot je to značilno za storjene prevare v podjetjih. Kljub temu pa velja pri tem ločiti podjetja oziroma njihove zaposlene, ki pri pranju denarja *aktivno* sodelujejo in pa podjetja, ki so dejansko uporabljena samo kot pretočni kanal (*pasivni* udeleženci v pranju). Pri slednjih res težko trdimo, da bi samo pranje denarja imelo naravo prevare, kot jo definira MSR 240, povsem drugače pa je pri tako imenovanih aktivnih udeležencih. MSR 240 prevaro opredeli kot *namerno dejanje enega ali več članov ravnateljstva, zaposlencev ali tretjih oseb, ki povzroči napačno predstavitev računovodskih izkazov. Prevara lahko obsega:*

- *prikrojevanje, ponarejanje ali spreminjanje evidenc ali listin,*
- *nezakonito prisvajanje sredstev,*
- *prikrivanje ali opuščanje učinkov poslov v evidencah ali listinah,*
- *evidentiranje poslov, ki jih ni bilo,*
- *napačna uporaba računovodskih usmeritev.*

Ali bi lahko pranje denarja uvrstili tudi v kategorijo prevar nam najbolje potrdijo nekateri kazalci sumljivih transakcij pranja denarja, ki jih mora revizor poznati, da lahko prepozna transakcije pranja denarja. Naštejmo samo nekaj:

- o opravljenih transakcijah ni nobenih dokazil (informacij, pojasnil) oziroma le-ta niso zadovoljiva;
- knjiženje transakcij se opravi na podlagi neverodostojnih listin;
- podjetje prejme plačila za nedefinirane storitve oziroma plačila za večji obseg storitev, kot ga je moč dokazati oziroma plačila, ki odstopajo od običajnih plačil;
- za pralce denarja je tudi značilno, da ne zasledujejo ekonomske logike ohranjanja ali povečevanja vrednosti premoženja, kar ima neposreden vpliv na računovodske izkaze podjetja.

Prav iz omenjenega lahko zaključimo, da imajo pri aktivnih udeležencih pranja denarja tovrstne transakcije tudi značilnosti prevar, zato mora revizor pri revidiranju v takih primerih uporabljati tudi napotke MSR 240.

Oba standarda sta pisana dovolj široko, da ju je mogoče uporabljati v primerih pranja denarja in zato potrebe po posebnem standardu za te namene ni. Kljub vsemu pa zaradi posebnosti tega področja, ki izvira predvsem iz zakonodaje, ki ga ureja, v določenih primerih standarda ni mogoče neposredno uporabljati, saj so z zakonodajo predpisani prav posebni postopki in ravnanja oseb, ki naletijo na sum pranja denarja. Zato so tudi v tujini za pomoč revizorjem pri njihovem delu izdali vrsto navodil za ustrezno postopanje pri izpolnjevanju zahtev zakonodaje, ki ureja to področje. Predvsem gre za prikaz posebnosti in odstopanj od standardov revidiranja, ki pa so v nekaterih primerih nujna. Prednost navodil je tudi, da so že po svoji naravi konkretnejša kot standardi, ki morajo biti pisani tako, da jih je mogoče uporabljati tudi v primeru sprememb zakonodaje. Ravno zato pa je potrebno navodila pogosteje prilagajati novim okoliščinam na področju, ki ga ureja.

PREDVIDENI REVIZIJSKI POSTOPKI

V grobem bi izvedbo revizije računovodskih izkazov lahko razdelili na naslednje dele:
1. sklenitev posla revidiranja,
2. priprava celovitega revizijskega načrta,
3. priprava revizijskega programa,
4. preveritev delovanja notranjih kontrol,
5. preizkušanje podatkov,
6. izdaja revizijskega poročila.

Revizorjeve naloge pri preprečevanju pranja denarja, kot bomo videli v nadaljevanju, se dotikajo prav vsakega izmed omenjenih delov revidiranja, pri čemer je izdaja revizijskega poročila v primeru zaznanega suma pranja denarja še posebej pereče področje. Preden se posvetimo prikazu konkretnih revizorjevih postopkov, ki jih mora opraviti, da zadovolji tudi zakonodajo s področja pranja denarja, velja povedati, da so glavno orodje pri prepoznavanju sumljivih transakcij pranja denarja tako imenovani *kazalci sumljivih transakcij*[3], ki niso nič drugega kot opisi najpogostejših poslovnih dogodkov, ki se izvajajo pri pranju denarja oziroma značilnosti oseb, ki se s pranjem denarja ukvarjajo. Revizijska družba mora razpolagati s seznamom kazalcev sumljivih transakcij pranja denarja (to od nje zahteva ZPPDen), pri svojem delu pa jih mora revizor imeti neprestano pred očmi oziroma mora z njihovo pomočjo presojati poslovne dogodke, ki so predmet njegovega pregleda. Že iz opredelitve kazalcev izhaja, da jih lahko delimo na tiste, ki se nanašajo na poslovne dogodke in tiste, ki se nanašajo na osebe. Poleg tega pa jih lahko delimo na tiste, ki jih mora uporabljati revizijska družba pri presojanju svojih poslovnih razmerij s strankami, za katere opravlja storitve in pa tiste, ki veljajo za naročnika revizije v razmerju do njegovih poslovnih partnerjev.

[3] ZPPDen v zvezi s tem govori o indikatorjih sumljivih transakcij pranja denarja, ki jih mora revizor poznati in mu služijo kot pomoč pri prepoznavanju transakcij pranja denarja.

Revizor mora v okviru revidiranja vedno upoštevati tako svoje kazalnike sumljivih transakcij, kakor tudi tiste, ki jih ima, če jih ima sestavljene naročnik, poleg tega pa ZPPDen daje ministru za finance možnost predpisati tudi obvezne kazalce, ki se morajo vključiti v že izdelane interne sezname podjetij. Pomembno v zvezi s tem je tudi dopolnjevanje omenjenega seznama, saj se metode pranja denarja neprestano izpopolnjujejo in spreminjajo.

1. Sklenitev posla revidiranja

Zelo pomembno za uspešno izvedbo revizije je, da revizor že pri sprejetju posla revidiranja ve, katera so tista področja, pri katerih lahko pričakuje povečan obseg dela oziroma so z vidika revidiranja zahtevnejša. Zato je koristno, da še pred sklenitvijo posla ugotovi, kako lahko zakonodaja, tudi tista, s področja pranja denarja, vpliva na obseg revidiranja in potrebe po morebitnih dodatnih preveritvah.

Če ima opraviti z naročnikom, ki je še posebej izpostavljen v ZPPDen, mora predvideti tako potrebo po preveritvah izpolnjevanja zakona, kakor tudi povečano tveganje glede izpostavljenosti vpletenosti v pranje denarja.

V skladu s spremembami ZPPDen pa mora revizor opravljati tudi identifikacijo strank, s katerimi bo vstopal v poslovna razmerja oziroma bodo njegove obveznosti po identifikaciji izenačene s tistimi, ki jih imajo organizacije iz 2. člena zakona, to so tiste, pri katerih je bojazen vpletenosti v pranje denarja največja (finančne inštitucije in podobno).

2. Priprava celovitega revizijskega načrta

Z revizijskim načrtom se razume revizorjev dokument, ki opisuje pričakovani obseg in izvajanje revizije. Z njim revizor predstavi bistvene značilnosti revidiranega podjetja, njegovega poslovnega okolja ter prikaže področja, ki so z vidika izvajanja revizijskih postopkov še posebej zahtevna. Pri njegovi pripravi se mora upoštevati predvsem:

- poznavanje poslovanja,
- poznavanje ureditev računovodenja in notranjega kontroliranja,
- tveganje in pomembnost,
- vrsta, čas in obseg postopkov,
- usklajevanje z veščaki, obvladovanje, nadziranje in pregledovanje opravljene revizije,
- druge zadeve (delujoče podjetje, obstoj povezanih strank, zakonske obveznosti).

V okviru priprav na revizijo tudi z vidika dolžnosti, ki jih revizorju nalaga ZPPDen, so pomembna tako rekoč vsa prej našteta področja, predvsem pa poznavanje naročnika, ureditev notranjega kontroliranja (predvsem v smislu prepoznavanja sumljivih transakcij in zagotavljanja obveznega poročanja Uradu) ter ocenjevanje tveganja (v tem primeru predvsem tveganja vpletenosti v pranje denarja).

Pri načrtovanju revizijskega posla je potrebno posebno pozornost posvetiti spoštovanju zakonodaje s področja pranja denarja predvsem pri organizacijah, saj jim le-ta nalaga posebne dolžnosti. Delo je potrebno načrtovati tako, da bodo doseženi vsi zastavljeni revizijski cilji ter bo upoštevana možnost pojava kaznivega dejanja pranja denarja. Za uresničitev revizijskega načrta je v tem primeru predvsem

pomembno, da revizijsko osebje pozna problematiko pranja denarja in dolžnosti, ki jih zakonodaja nalaga njemu in naročniku revizije.

Pomembno področje priprave na revizijo je tudi ocenjevanje tveganja. V okviru ocenjevanja tveganja pri delovanju mora revizor zbrati tudi zadostne informacije za določitev *ocene tveganja vpletenosti naročnika v pranje denarja*. Pri tem mora upoštevati predvsem dejavnike, povezane z:

- oceno poslovodstva in zaposlenih glede odnosa in poznavanja problematike pranja denarja;
- dejavnostjo naročnika (nekatere dejavnosti so primernejše za pranje denarja);
- obsegom in deležem gotovinskega poslovanja naročnika;
- organiziranostjo naročnika;
- poslovanjem s tujino;
- poznavanjem predvsem tujih lastnikov naročnika;
- značilnosti poslovnih partnerjev naročnika;
- delovanjem notranje revizijske službe in podobno;

Če revizor oceni, da tako tveganje obstoji, mora revizijske postopke načrtovati tako, da pridobi ustrezna zagotovila, da naročnik vanj ni bil vpleten. Pri načrtovanju revizijskih postopkov mora upoštevati značilnosti dogodkov, povezanih s pranjem denarja oziroma njegove najpogostejše metode, kot so:

- zamenjava valut,
- tihotapljenje gotovine,
- zadolževanje na podlagi depozitov,
- uporaba fiktivnih družb,
- dejavnosti z gotovinskimi iztržki,
- gotovinska prodaja blaga večjih vrednosti,
- fiktivnih poslov, kjer nasproti denarnemu ne teče tudi blagovni oziroma storitveni tok, in podobno.

V zvezi s pranjem denarja se pojavlja tudi problem tveganja bodočega poslovanja podjetja, in sicer tako za tista podjetja, ki so vpletena v tovrstna kazniva dejanja kot tudi za tista, ki so poslovno vezana nanje. Zato je revizorjeva dolžnost, da ustrezno oceni omenjeno tveganje, pri tem pa upošteva predvsem naslednje dejavnike:

1. osumljenim podjetjem se lahko zaseže premoženje oziroma začasno ustavi njihovo poslovanje;
2. podjetje, v lasti pralcev denarja, lahko služi le kot krinka, saj niso nikoli imeli resnega namena trajno opravljati dejavnost in ga lahko v vsakem trenutku sami ukinejo, s tem pa se tudi zabrišejo sledi, ki bi lahko nakazovale na pranje denarja;
3. podjetje, ki poslovno sodeluje s podjetjem, osumljenim pranja denarja lahko tudi samo izgubi poslovni ugled, njegovo poslovanje lahko postane moteno zaradi odvisnosti od takega podjetja, in podobno.

Pri načrtovanju revizije se mora revizor tudi seznaniti s sistemom računovodenja naročnika in sistemom notranjega kontroliranja ter oceniti ali je sistem postavljen tako, da zmanjšuje tveganje pojava prevar, napak ali kaznivih dejanj. Predvsem je potrebno upoštevati zahtevo po postavitvi sistema notranjega kontroliranja, ki ga od organizacij iz 2. člena zahteva zakon.

Upoštevati pa je potrebno dejstvo, da ker so dejanja pranja denarja storjena premišljeno, je verjetnost da jih bo revizor odkril, majhna, kljub temu, da so vsi revizijski postopki ustrezno načrtovani in je revizija opravljena v skladu z vsemi pravili revidiranja. Zato revizor ne more dajati zagotovila, da naročnik v pranje denarja ni bil vpleten. Tako trditev lahko postavlja samo z določeno stopnjo tveganja, da le-ta ne drži.

3. Revizijski program

Revizijski program predstavlja tako imenovani izvedbeni dokument, s katerim revizor skuša uresničiti celovit revizijski načrt. V njem mora opredeliti vrsto, čas in obseg načrtovanih revizijskih postopkov, ki bodo po njegovem mnenju potrebni, da se pridobi zadostna zagotovila za trditve v računovodskih izkazih. Revizijski program zajema tako postopke pri vrednotenju in preverjanju delovanja notranjih kontrol, kakor tudi postopke, ki jih je potrebno opraviti v fazi preizkušanja podatkov. Gre za neke vrste navodila revizorjem oziroma njihovim pomočnikom, na kaj morajo biti pozorni, katere revizijske cilje morajo zasledovati pri posameznih trditvah in na kakšen način dobijo ustrezna zagotovila, da so revizijski cilji doseženi.

Pri pripravi revizijskega programa mora revizor upoštevati vse ocene in zaključke, ki jih je izdelal v celovitem revizijskem načrtu. Predvsem mora upoštevati oceno pomembnosti posameznih postavk v računovodskih izkazih in pa postavljene ocene tveganja pri odkrivanju. Vse to vpliva na vrsto, čas in obseg predvidenih postopkov, s čimer imamo v mislih predvsem to, na kakšen način bomo zbirali revizijske dokaze oziroma katero dokumentacijo naročnika bomo v ta namen preverjali, na katero obdobje oziroma del poslovnega leta bomo dali poseben poudarek in v kakšnem obsegu bo potrebno pregledati dokumentacijo, da bomo zagotavljali dovolj nizko stopnjo tveganja pri odkrivanju, ki bo še omogočala izdajo revizijskega mnenja z ustrezno nizkim tveganjem napačne navedbe.

V okviru revizijskih postopkov, ki jih mora revizor izvesti v zvezi s področjem pranja denarja, so to predvsem tisti, ki se nanašajo na spoštovanje ZPPDen, kot to za preveritev spoštovanja zakonodaje na sploh predvideva MSR 250. Področje spoštovanja zakonodaje je potrebno še posebej preveriti pri naročnikih, ki so navedeni v 2. členu ZPPDen, saj imajo le-ti v skladu z zakonom posebno mesto pri odkrivanju in preprečevanju pranja denarja. Zakon jim nalaga predvsem naslednje obveznosti:

a) identifikacija stranke in transakcije,
b) sporočanja Uradu,
c) imenovanje pooblaščenca in namestnikov za sporočanje Uradu,
d) izobraževanje kadrov,
e) vodenje evidenc,
f) hranjenje podatkov in pripadajoče dokumentacije,
g) sestava seznama kazalcev za prepoznavanje sumljivih transakcij, in
h) vzpostavitev sistema notranjega kontroliranja za preprečevanje pranja denarja.

a) Identifikacija stranke in transakcije

Revizor se mora prepričati, da ima organizacija, ki jo revidira ali z njo poslovno sodeluje tudi po drugih poslih, vzpostavljene ustrezne postopke in mehanizme za zakonsko zahtevano identifikacijo stranke ter da te postopke tudi ustrezno izvaja. Postopke identifikacije mora imeti zapisane v svojem notranjem aktu. V zvezi s tem mora preveriti ali:

- identifikacijo izvaja v zakonsko predvidenih situacijah (5. člen zakona),
- identifikacijo strank izvaja na podlagi z zakonom predvidenih dokumentov (7. člen zakona),
- se pri identifikaciji zbirajo ustrezni podatki (6. in 38. člen zakona), ter
- v postopkih identifikacije pridobiva ustrezne izjave (8. člen zakona).

Posebej mora biti pozoren na ugotovitve organizacije kot so:

- stranka posreduje lažne podatke o naslovu, imenih in rojstnih podatkih vodilnih uslužbencev, ali da se
- stranka brani predati potrebne podatke po zakonu.

Revizor se mora prepričati, da organizacija zadrži izvedbo transakcij, dokler ne pridobi vseh podatkov, ki so potrebni za identifikacijo stranke.

b) Sporočanje Uradu

Revizor preveri, ali se gotovinske transakcije poročajo v skladu z zakonom pravočasno, ali se upošteva vrednost transakcije, ki jo je potrebno poročati in ali so poti poročanja pravilne. Poleg tega mora biti pozoren tudi redno letno poročanje Uradu v skladu z navodili, ki jih izdaja. Preveriti mora tudi, ali organizacija ima oziroma mora imeti imenovano odgovorno osebo (pooblaščeneca), ki skrbi za to, da se sumljive transakcije pravilno in pravočasno poročajo, preveri odgovornost za sporočanje sumljivih transakcij (navadno mora biti to vodja organizacijske enote, kjer se posel izvaja), povezave in sodelovanje med vodji enot in pooblaščencem.

c) Vodenje evidenc oziroma dokumentacija

Ena glavnih nalog organizacij v skladu z zakonom je vodenje evidenc in pripadajoče dokumentacije. Zato mora revizor preveriti, ali naročnik vodi vse z zakonom predpisane evidence. Pri preverjanju skladnosti dokumentacije in evidenc z zakonom se mora revizor predvsem prepričati, da:

- je dokumentacija vodena po kronološkem zaporedju, ter
- organizacija razpolaga z vso potrebno dokumentacijo, ki jo zakon in navodila predvidevajo.

Revizor se mora prepričati, da naročnik zadrži evidentiranje transakcij, dokler ne pridobi zadostnih dokazil in evidenc, ki so potrebne za njeno evidentiranje. Revizor mora biti še posebej pozoren v primeru, ko je zahteval določeno število potrditev stanj, pa se stranke niso odzvale ali so navedle drugačne podatke.

č) Hranjenje dokumentacije in varovanje uradne tajnosti

Zakon nalaga organizacijam, da vodijo evidence o predpisanih identifikacijah, ki so jih opravile in da hranijo podatke in drugo dokumentacijo najmanj deset let po opravljeni transakciji oziroma po prenehanju veljavnosti pogodbe. Urad evidence in dokumentacijo lahko naknadno zahteva, zato mora revizor pregledati, ali le-te obstajajo, ali so vodene po kronološkem zaporedju, ali je dokumentacija, ki je označena kot uradna tajnost, hranjena ločeno od ostale dokumentacije in ali so izpolnjeni drugi z zakonom predpisani pogoji.

Ker zakon v 31. členu tudi opredeljuje informacije in dokumentacijo, za katero velja varovanje uradne tajnosti, se mora revizor seznaniti z načinom varovanja take dokumentacije ter oceniti, ali je glede na njeno pomembnost ustrezen. Način hranjenja dokumentacije mora imeti organizacija opredeljen v svojem notranjem aktu.

d) Izobraževanje

Revizor preveri, ali so delavci na ustreznih nivojih dovolj in pravilno ter pravočasno usposabljajo za opravljanje svojih nalog, kako organizacija skrbi za tako izobraževanje in ali posveča po mnenju revizorja temu zadostno pozornost. O tem se lahko prepriča na podlagi dokumentacije, ki jo mora organizacija voditi v zvezi z izobraževanjem. Pri izvajanju v tem poglavju opisanih preveritev, lahko revizor neposredno uporablja določbe MSR 250.

SUM KAZNIVEGA DEJANJA PRANJA DENARJA

Revizor se mora zavedati, da lahko pri vsakem naročniku naleti na sumljive transakcije ali osebe, ki ga napeljujejo na sklep, da je naročnik vpleten v pranje denarja. Kadar revizor pri naročniku naleti na znake vpletenosti v pranje denarja, mora o sumu nemudoma poročati svojemu nadrejenemu oziroma upravi revizijske družbe, s katero skupaj proučita potrebo in dopustnost po nadaljnjem poročanju in sicer *Uradu*, *nadzornim organom in uporabnikom revidiranih računovodskih izkazov*. Pri tem mora tudi proučiti možne vplive zaznanih dejanj na računovodske izkaze naročnika, ki ga revidira, prav tako pa tudi na nadaljnji potek revidiranja naročnika. MSR 240 predvideva, da revizor o sumih prevar ali napak takoj poroča tisti ravni v organizacijskem ustroju podjetja, ki je nad ravnijo, odgovorno za posameznike, za katere sumi, da so vpleteni. Vendar pa je pranje denarja kaznivo dejanje, ob čigar odkritju zakonodaja zahteva posebno ravnanje, zato mora revizor razmisliti komu, če sploh komu v podjetju poročati o zaznanih sumih. V primeru kakršnihkoli dvomov se mora revizor posvetovati s pravnim strokovnjakom.

Revizor za poročanje Uradu ni dolžan ugotoviti natančno naravo okoliščin, na podlagi katerih je bil zaznan sum pranja denarja oziroma mu ni treba zbrati trdnih zagotovil, da je naročnik res vpleten v pranje denarja. Dolžnost poročanja Uradu nastane že s samim sumom na pranje denarja.

Zaradi svojih potreb lahko revizor sumljive okoliščine še nadalje raziskuje ter ustrezno prilagodi načrtovane revizijske postopke, razen če to ne bi bilo v nasprotju z

interesi preiskave, ki jo od prijave dalje vodi Urad in drugi državni organi. Naročnik bi namreč lahko iz revizorjevih dejanj zaključil, da je revizor odkril kaznivo dejanje, v katerega je bil vpleten. Zato se mora revizor tudi o svojih aktivnosti v zvezi z nadaljnjim potekom revizije posvetovati z Uradom ali poiskati nasvet pri pravnem strokovnjaku.

Kadar revizijo naročnika, pri katerem je revizor zaznal sum pranja denarja in o tem obvestil Urad, prevzame drug revizor, mora predhodni revizor proučiti zakonske možnosti, da o tem seznani drugega revizorja. Pri tem upošteva predvsem podatke o tem, v kateri fazi se nahaja postopek zoper naročnika.

IZOBRAŽEVANJE V REVIZIJSKI DRUŽBI

Izobraževanje osebja revizijske družbe je bistvenega pomena za uresničevanje vseh obveznosti, ki jih ima v skladu z zakonom, predvsem zato, ker revizor v primeru njenega kršenja, tudi kazensko odgovarja.

Uprava revizijske družbe mora zagotoviti redno spremljanje novosti s področja pranja denarja. Le-ta ima tudi na podlagi zakona dolžnost izobraževati osebje revizijske družbe, zato mora načrtovati zadostno število in ustrezno vsebino izobraževanj s področja pranja denarja. V vsakem primeru je uprava revizijske družbe dolžna takoj seznaniti osebje z vsemi novostmi, ki se pojavijo na obravnavanem področju.

Kadar revizijska družba zaposli novo osebje, ga mora v najkrajšem možnem času seznaniti z značilnostmi kaznivih dejanj pranja denarja ter njegovimi dolžnostmi in odgovornostmi v zvezi s preprečevanjem in odkrivanjem tovrstnih kaznivih dejanj. Dokler novo osebje s tem ni seznanjeno, naj ne bi sodelovalo pri revidiranju organizacij iz 2. člena zakona.

Posebno pozornost mora uprava revizijske družbe posvetiti tudi izobraževanju osebja, ki opravlja dela, pri katerem je še posebej verjetno, da se bo srečalo s kaznivimi dejanji pranja denarja. Temu je izpostavljeno predvsem osebje, ki odloča o sprejemanju novih naročnikov, ki revidira naročnike, v zvezi s katerimi obstoji veliko tveganje vključenosti v pranje denarja, osebje, ki se ukvarja s svetovanjem na področju računovodstva in davkov ter drugim oblikami svetovanja s področja financ.

ZNAČILNOSTI REVIZIJSKEGA POROČANJA OB UPOŠTEVANJU DOLOČB ZPPDEN

Revizijskemu poročanju smo v tem prispevku namenili posebno poglavje, saj je ta del za revizorja najzahtevnejši. Nedvomno revizor v normalnih okoliščinah s tem nima posebnih težav. Te pa nastopijo v primeru, da so z naročnikom revizije povezani kakršnikoli sumi, da je bil vpleten ali se celo sam ukvarja s pranjem denarja.

Pri poročanju v zvezi s pranjem denarja moramo ločiti poročanje Uradu in pa poročanje uporabnikom revizijskega poročila. Prva oblika poročanja je vezana na določbe ZPPDen, druga pa na ZRev-1 in MSR. 31. člen ZPPDen je tisti, ki

revizijskemu poročanju v skladu s standardi daje povsem nov pomen. Prepoveduje namreč, da bi revizor naročniku ali tretji osebi razkril, da je ali da bo podatek, informacija ali dokumentacija o njej ali transakciji sporočena Uradu ali da je Urad v zvezi z osebo ali transakcijo zahteval podatek, informacijo ali dokumentacijo.

Drugo plat pa predstavlja 22. člen ZRev-1, ki revizorja zavezuje k varovanju zaupnosti vseh podatkov o naročniku, pri katerem revizor opravlja revizijo. Dovoljene so le izjeme, omenjene v tretjem odstavku, in sicer med drugim tudi:

- če iz podatkov, dejstev in okoliščin, ki jih je revizijska družba izvedela pri opravljanju revidiranja, izhaja utemeljen sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, v zvezi s katerim obstoji dolžnost podati ovadbo.
- če nadzorni organ, ki je pristojen za izvajanje nadzora nad banko, zavarovalnico, borzno posredniško družbo, družbo za upravljanje oziroma drugo pravno osebo, v skladu z zakonom, ki ureja ta nadzor, od revizijske družbe zahteva dodatna pojasnila, oziroma če je družba o določenih okoliščinah dolžna poročati nadzornemu organu.

Odveza varovanja zaupnosti podatkov po 22. členu ZRev-1 in 32. členu ZPPDen[4] pa ne pomeni, da lahko revizor v prej omenjenih primerih posreduje Uradu oziroma drugemu pristojnemu državnemu organu katerekoli podatke v zvezi z naročnikom. Predvsem se mora držati pravila, da lahko posreduje samo podatke, ki se nanašajo na zadevo v zvezi s katero poroča oziroma tiste podatke, ki so po njegovem mnenju potrebni za razjasnitev konkretnih zadev.

MSR 700 - Revizorjevo poročilo o računovodskih izkazih je tisti standard, ki daje revizorju ustrezne napotke v zvezi z vsebino njegovega poročila o računovodskih izkazih, ki so predmet revidiranja, ter okoliščinami, v katerih mora revizor svoje poročilo ustrezno prilagoditi. Vsekakor pa se poročanja dotikata tudi MSR 240 in 250, ki prav tako v konkretnih primerih revizorja napotujeta na prilagoditev njegovega poročila o računovodskih izkazih. Oba predvidevata tri vrste poročanja, in sicer *ravnateljem*, *uporabnikom revizijskega poročila o računovodskih izkazih* in *državnim organom ter organom pregona*. Vendar pa je ravno pri poročanju v zvezi s pranjem denarja največ posebnosti, saj ZPPDen od revizorja, ki je naletel na sum pranja denarja, zahteva takojšnje poročanje Uradu, takšno poročanje pa mora varovati kot uradno tajnost. Seveda to za seboj potegne tudi omejevanje drugih dveh poročanj, ki jih predvidevata prej omenjena standarda. Kakršno koli obveščanje ravnateljstva ali uporabnikov revizijskega poročila o računovodskih izkazih bi namreč dalo akterjem, vpletenim v pranje denarja, vedeti, da je revizor o tem poročal tudi Uradu, ter da proti njim teče preiskava, s tem pa bi obstajala nevarnost, da bi podvzeli ustrezne ukrepe za njeno oteževanje.

Kljub temu pa MSR 240 in 250 od revizorja zahtevata, da če omenjene zadeve pomembno vplivajo na računovodske izkaze in v njih niso bile ustrezno prikazane, o tem poroča uporabnikom revizijskega poročila. Zato je poročanje v omenjenih

[4] 32. člen ZPPDen: "*Pri dajanju podatkov in informacij ter pošiljanju dokumentacije uradu po tem zakonu za organizacijo, organizacijo z javnimi pooblastili, državni organ, sodišče, revizijsko družbo, samostojnega revizorja in pravno ali fizično osebo, ki opravlja računovodske storitve ali storitve davčnega svetovanja, ter njihove delavce ne velja obveznost varovanja bančne, poslovne in uradne tajnosti.*"

primerih tako kočljivo, saj mora revizor dobro pretehtati vse okoliščine, preden se odloči tudi za poročanje v svojem poročilu.

V zvezi s pranjem denarja se revizor srečuje z različnimi nameni poročanja, in sicer:
a) poročanje Uradu na njegovo zahtevo;
b) poročanje Uradu ob zaznanem sumu pranja denarja;
c) poročanje uporabnikom revidiranih računovodskih izkazov o kazenskih postopkih, ki tečejo v zvezi s sumom pranja denarja;
d) poročanje uporabnikom revidiranih računovodskih izkazov v primeru drugih kršitev ZPPDen.

Poročanje Uradu na njegovo zahtevo

V skladu z 18. členom ZPPDen lahko Urad od revizorja zahteva določene podatke, informacije ali dokumentacijo, ki jo potrebuje za odkrivanje ali dokazovanje pranja denarja. Pogoj je pisna zahteva, v kateri je točno opredeljeno, o kateri transakciji ali osebi Urad potrebuje podatke, ki jih zahteva. Dolžnost revizijske družbe je, da zahtevo prouči ter v primeru kakršnihkoli nejasnosti zahteva njeno dopolnitev oziroma natančnejše napotke v zvezi s podatki, ki jih je potrebno posredovati.

Poročanje Uradu ob zaznanem sumu pranja denarja

Če revizijska družba pri svojem delu ugotovi, da so v zvezi s transakcijo ali določeno osebo podani razlogi za sum pranja denarja, oziroma kadar stranka od nje išče nasvet za pranje denarja mora to pisno sporočiti Uradu najkasneje v treh dneh od takrat, ko je ugotovila razloge za sum. Pri tem se mora držati tudi navodil za tovrstno poročanje, sprejetih s strani ministra za finance. V zakonu, kakor tudi v navodilih pa so natančno opredeljeni podatki, ki jih mora obvestilo vsebovati.

Poročanje in odvezo varovanja uradne tajnosti ZPPDen daje tako revizijski družbi kot pravni osebi, kot tudi njenim zaposlenim, kljub temu pa dolžnost poročanj nalaga samo revizijski družbi.

Zakon pa ne predvideva poročanja Uradu v primeru drugih kršitev s strani naročnika, ki ne predstavljajo suma pranja denarja. V tem primeru revizor poroča samo v skladu z MSR, kot bomo videli v nadaljevanju.

Poročanje uporabnikom revidiranih računovodskih izkazov v primeru suma pranja denarja

Že na začetku poglavja smo predstavili problem varovanja zaupnosti poročanja Uradu. Kadarkoli revizor naleti na sum pranja denarja, mora to takoj sporočiti Uradu, kar avtomatično pomeni, da so s tem zaprte možnosti za kakršnokoli drugo poročanje tudi v poročilu o revidiranih računovodskih izkazih. Mednarodni standard revidiranja 240 pa določa, da mora revizor kar najhitreje poročati ravnateljstvu o svojih ugotovitvah:
- če sumi, da je prišlo do prevare, četudi bi bile njene posledice za računovodske izkaze nepomembne, ali
- če dejansko ugotovi prevaro ali pomembno napako.

V primeru, da revizor ugotovi, da ima prevara pomemben vpliv na računovodske izkaze in le-ti v njih niso ustrezno vključeni, mora razmisliti o prilagoditvi revizijskega poročila.

Ne glede na to, da za revizorja velja dolžnost, da je zaupen, pa tudi MSR dopuščajo možnost, da v primeru, da dolžnost zaupnosti razveljavi ustava, zakon ali sodišče, revizor lahko poroča o svojih ugotovitvah. V Sloveniji je to prav ZPPDen, ki revizorja zavezuje k poročanju že samo v primeru, da sumi, da je pri naročniku zasledil sumljive transakcije pranja denarja.

Ob pravilnem razumevanju zakona je moč sklepati, da revizor lahko o zaznanem sumu pranja denarja poroča uporabnikom revidiranih računovodskih izkazov šele takrat, ko je proti naročniku sprožen kazenski postopek in je tudi sam že seznanjen s tem, da je obtožen storitve kaznivega dejanja pranja denarja. Razmisliti mora o prilagoditvi na način, da uporabnikom poročila pove, kakšna tveganja obstajajo v primeru, da bo kazenski postopke zaključen v škodo naročnika oziroma kakšni so možni vplivi na računovodske izkaze.

Poročanje uporabnikom revidiranih računovodskih izkazov v primeru drugih kršitev ZPPDen

ZZPDen pa revizijski družbi ne nalaga dolžnost poročanja v primeru, da pri revidiranju organizacij iz 2. člena naleti na kršitve zakona, ki pa ne pomenijo pranja denarja. Take kršitve so lahko na primer neustrezno vodenje evidenc, slabo in nedosledno izvajanje identifikacije strank in druge kršitve, ki so po zakonu sankcionirane. V teh primerih postopa v skladu z MSR 250, torej poroča ustreznim ravnem v poslovodstvu naročnika ter razmisli o prilagoditvi svojega poročila v primeru, da bi imele omenjene kršitve tudi vplive na računovodske izkaze naročnika.

ZAKLJUČEK

Pranje denarja je mednarodni problem, v reševanje katerega mora biti skupaj vključenih čimveč držav, če želimo doseči ustrezne rezultate. Zakonodaja, ki ureja to področje se spreminja, tako kot se spreminjajo in dopolnjujejo metode pranja denarja. Na začetku je bilo pranje denarja povezano samo s terorizmom in trgovino z mamili, vanjo pa so bile vključene oziroma vpletene v glavnem finančne inštitucije, pri katerih velja visoka stopnja zaupnosti podatkov klienta. Na podlagi poglobljenega in intenzivnega proučevanja značilnosti pranja denarja pa se je ugotovilo, da izvor denarja, ni samo v prej omenjenih kaznivih dejanjih ampak tudi v drugih, ter da se pranje denarja ne izvaja samo preko finančnih inštitucij. Na podlagi tega se je s spremembami smernice EU in tudi domače zakonodaje razširil krog aktivnih udeležencev boja proti pranju denarje, med njimi so tudi revizijske družbe.

S tem je revizor dobil novo vlogo in tudi nekatere nove dolžnosti, ki pa bistveno ne vplivajo na potek revidiranja oziroma vplivajo nanj samo v primeru, da naleti na osebe ali transakcije, ki bi se utegnile ukvarjati s pranjem denarja. V teh primerih je treba posebno pozornost posvetiti načinu prilagajanja revizijskih postopkov in pa poročanju o revidiranih računovodskih izkazih. Opisani so tudi postopki priprave

revizije in pa njene izvedbe predvsem pri organizacijah, ki jim ZPPDen nalaga posebne dolžnosti v zvezi z preprečevanjem pranja denarja. Izpostavljeni so predvsem trije mednarodni standardi revidiranja, in sicer 240, 250 in pa 700, s tem da je potrebno poudariti, da je potrebno ustrezno uporabljati tudi druge standarde, ki pridejo v upoštev pri revidiranju organizacij iz 2. člena zakona oziroma v primeru, da se pri naročniku odkrije sum vpletenosti v pranje denarja.

LITERATURA

1. Navodilo 1: Revizorjevi postopki pri preprečevanju pranja denarja; Slovenski inštitut za revizijo, 2002.
2. SKITEK Mitja: Revizor in zakon o preprečevanju pranja denarja. Zbornik 7. letne konference revizorjev. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2001. 16 str.
3. International Federation of Accountants: Mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča o revidiranju. Ljubljana, Slovenski inštitut za revizijo, 1997.
4. Zakon o revidiranju, Uradni list RS, št. 11/2001.
5. Zakon o preprečevanju pranja denarja. Ljubljana, Uradni list RS, št. 79/2001.
6. Spremembe in dopolnitve zakona o preprečevanju pranja denarja, Uradi list RS, št. 59/2002
7. Zakon o kazenskem postopku. Ljubljana, Uradni list RS, št. 63/1994.
8. Kazenski zakonik Republike Slovenije. Ljubljana, Uradni list RS, št. 63/1994.
9. Proposal for a EUROPEAN PARLIAMENT AND COUNCIL DIRECTIVE amending Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering.